

Franska armén 1940

av Lars Wedin¹

Résumé

France came out of the Great War as a victorious great power. Twenty-two years later, Mai–June 1940, it collapsed as a house of cards. The reason was not essentially material, but human. The French population was pacifistic. Its foreign and defence policies were not coherent. The military leadership was, generally, reactionary as it refused to see the impact of the technological development on the art of war. It emphasised control instead of initiative. There were those who pleaded for a modern – mechanized – art of war like de Gaulle but they did not get their ideas accepted until it was too late.

Vårt nederlag är ett intellektuellt nederlag, vårt försvar hade blivit förstelnat eftersom det var skilt från nationen. Ovedersägligen har stabsofficerarna fört oss till nederlaget på grund av ett otillräckligt utnyttjande av den militära vetenskapen.

Raymond Aron om 1940²

UNDER FÖRSTA VÄRLDSKRIGET satte Frankrike in enorma resurser och fick mycket stora förluster. Men 1940 föll Frankrike ihop som ett korthus. En förklaring kommer från ett vanligt fenomen i världshistorien, den vinnande maktens doktrin stagnerar eftersom den visat sig framgångsrik. Den besegrade däremot måste bygga upp sitt försvar på nytt och skapa en ny doktrin som kan ersätta den gamla misslyckade; vartill kommer revanschlusta.³

Från segrarmakt 1918 till debaclet 1940

Nederlaget 1940 var ett stort trauma, fortfarande närvarande i fransk debatt och ett avgörande argument för kärnvapenavskräckningen. De tre viktigaste orsakerna var: en synnerligen inkompetent regering, en otroligt inkompetent armé samt en egentligen onödigt kapitulation,⁴ man hade kunnat fortsätta

kampen från Algeriet⁵ och kolonierna. Härtill kommer de traumatiska erfarenheterna från det förra kriget som, tillsammans med det man sett av spanska inbördeskriget, gjorde att befolkningen var synnerligen pacifistisk.⁶ Vidare hade man en följd av svaga regeringar, ideologiska slitningar mellan högern och vänstern och en defensiv strategisk doktrin som förespråkade ett statiskt uppträdande; allt detta parat med en relativt offensiv utrikespolitik.⁷

Det sistnämnda är viktigt. Frankrike tillsammans med Storbritannien var allierat med Polen, Tjeckoslovakien, Rumänien och Jugoslavien (lilla ententen), men med en statisk defensiv doktrin hade Frankrike inga möjligheter att stödja dessa länder. För detta hade det krävts en offensiv i öster, som franska armén varken var utbildad eller rustad för. Utrikespolitiken kunde alltså inte stödjas av försvarsmakten.

Den franska strategiska situationen försämrades allvarligt 1936 när Tyskland ockuperade Rhenlandet. Därmed hade Frankrike fått en svårförsvard gräns mot Tyskland, samtidigt som möjligheterna att komma sina allierade i öster till hjälp försvårades.⁸ Den tyska ockupationen var ett vågspel, generalerna ville inte men Hitler insisterade. Frankrike reagerade inte, befolkningen var emot varje handling som kunde leda till krig och armén vågade inte.

Frankrike började nu återuppbygga sitt försvar inför risken för ett nytt krig. Det har ofta sagts att det var Front Populaire (Folkfronten, en vänstergruppering) som var ansvarig för att återuppbyggnaden startade sent. Denna uppfattning härstammar från den sk processen i Riom 1942, som hade att reda ut ansvarsfrågan. I processen gick man emellertid inte längre tillbaka i tiden än till 1936. I själva verket var det Pétain som hade beordrat omfattande reduktioner av försvarsanslagen när han var krigsminister 1934.⁹ Så kan man också använda historien!

Den strategiska situationen förvärrades med avtalet i München 1938 då Tjeckoslovakien övergavs av sina allierade, vilket allvarligt skadade den franska prestige. Denna gång ökade det franska försvaret sin beredskap, men man kunde inget göra utan stöd av Chamberlain.¹⁰ Den tjeckiskslovakiska armén var stark så Frankrike förlorade också en viktig allierad. Frankrike var tvunget att acceptera Chamberlains appeasementpolitik. Under 1939 ökade samarbetet med Storbritannien och stabssamtal inleddes. Man lyckades dock inte komma överens om en gemensam strategi.¹¹

Frankrike sökte länge en allians med Sovjetunionen; Ryssland var (och är) ett viktigt land i fransk historia. Men i och med Molotov–Ribbentrop-pakten blev Sovjetunionen i stället en fiende. Detta fick politisk betydelse eftersom det starka franska kom-

munistpartiet plötsligt, åtminstone i teorin, hamnade på Tysklands sida fram till 1941.

Generalen och militärteorikern Beaufre har påpekat att Hitlers strategi vid denna tid var ett bra exempel på ett direkt krig som fördes på ett indirekt sätt. Det viktigaste medlet var hot, stöttat av psykologiska, finansiella och diplomatiska medel. Tjeckoslovakien hotades direkt 1938 medan dess allierade isolerades. Han har också här talat om kronärtskocksstrategin: bladen plockas ett efter ett, till slut återstår bara (kronärtskocks-)hjärtat.

Med sin defensiva doktrin, sin pacifistiska befolkning och sin svaga politiska och militära ledning kunde Frankrike bara passivt titta på medan krigsmolnen tornade upp sig.

Doktrinutveckling i armén

I det följande är det viktigt att komma ihåg att det inte fanns någon direkt samordning mellan de tre försvarsgrenarna. Vi koncentrerar oss här på armén.

Den viktigaste personen i arméledningen var vice ordföranden för det högsta krigsrådet (conseil supérieur de guerre), en post som Pétain innehade till 1931 då han avlöstes av Weygand som tidigare var generalstabschef. Denne avlöstes i sin tur 1934 av Gamelin som blev ”överbefälhavare” när kriget bröt ut.¹²

Pétain åtnjöt en enorm prestige efter världskriget och kom därför att spela en avgörande roll under mellankrigstiden, vilket i sin tur lade grunden för hans ställning som statsöverhuvud för Vichy-regimen 1940–44. Han var segraren från Verdun, Frankrikes Thermopylai,¹³ och var den som fick ordning på armén under myterierna 1917. Pétain fortsatte att delta i det högsta krigsrådet fram till krigsutbrottet. 1934, vid 78 års ålder, blev han krigsminister. Under hela mellankrigstiden växlade han mellan långa tider av tystnad och viktiga inlägg.¹⁴

Gamelin såg sig själv som en strateg och en intellektuell och ville gärna vara en förnyare samtidigt som han undvek operativa frågor.¹⁵ Men han hade tre stora problem. För det första kunde han aldrig frigöra sig från Pétain och Weygand. För det andra var han en kompromissernas man som inte kunde/vågade stå upp mot politikerna när så hade varit nödvändigt. För det tredje var han sjuklig.¹⁶

Efter kriget 1914–18, som fortfarande kallas det stora kriget (*La Grande Guerre*) i Frankrike, publicerade många sina erfarenheter. Detta ledde till omfattande debatt vilken i sin tur ledde till två olika uppfattningar om den lämpligaste doktrinen. Den första var relativt tekniskt inriktad och lade huvudvikten vid elden. Massiva eldföberedelser skulle alltid föregå striden. Doktrinen hade karaktär av byråkratisk vetenskap. Den andra byggde på erfarenheterna från 1918, när ställningskriget tog slut. De som företrädde denna idé hoppades på en mindre rigid doktrin som skulle ge individen större handlingsfrihet.¹⁷

Debatten dog emellertid successivt ut bl a därför att man begränsade rätten att skriva, det krävdes ett officiellt tillstånd för att få skriva om kriget. I början av 30-talet utvidgades förbudet till att också gälla skrifter om utländska försvarsmakter.¹⁸ Resultatet blev en intellektuell dekadens och en dogmatisk syn på doktrinutvecklingen. Arméns intellektuella isolering blev också en viktig anledning till dess nederlag.¹⁹ Exempelvis ansåg man att världskriget en gång för alla hade visat hur stridsvagnar och flyg skulle användas.²⁰

Men den stora frågan var om doktrinen skulle vara defensiv eller offensiv. Världskriget gav argument åt båda idéerna. Frankrike hade gått in i detta med en extremt offensiv doktrin, som byggde på flera argument. Offensiven ansågs passa den franske soldaten. Offensiven skulle vara ett medel att

taktikanpassa gentemot tyskarnas större resurser. Dessutom passade offensiven in i dåtidens filosofiska idé, socialdarwinismen. Redan de enorma förlusterna under den första krigshösten visade att denna doktrin inte fungerade, men det var först med Pétain och slaget om Verdun som en defensivare doktrin fick genomslag.²¹ Å andra sidan var det offensiven som avgjorde 1918.

Men för defensiven talade också de viktiga resurserna i norra och nordöstra Frankrike (kol och stål). En defensiv var också viktig för att kunna hålla ut tills de allierade (främst briter och kolonialtrupper) kunde komma till hjälp. Ytterligare ett argument var att värnpliktstiden successivt förkortades från tre till ett år; med ett års utbildning skulle det inte vara möjligt att ha en offensiv doktrin.²²

På krigshögskolan²³ var det också den defensiva doktrinen som prioriterades.²⁴ Beaufre gick där 1930 och skrev att taktiken liknade en ingenjörsskiss, teknisk och komfortabel men i grunden felaktig.²⁵

Marskalk Foch, allierad överbefälhavare 1918, ansåg emellertid att artilleriet och stridsvagnen åter skulle göra offensiven möjlig.²⁶

1920 års reglemente lade huvudvikten vid elden.²⁷ Infanteriet hade huvudrollen men skulle ”föregås, skyddas och följas av artillerield eventuellt stöttad av stridsvagnar och flyg”. Stridsvagnen var alltså en del av infanteriet.²⁸ Detta kom att stå i strid mot de senare tankarna om Blitzkrieg (Guderian, Tuchatjevski, Fuller men också de Gaulle) och anses vara en av arméns grundproblem 1940.

1921 skrev Pétain en PM om vikten av att skydda de viktiga områdena i nordost. Man skulle behöva täcktrupper som kunde skydda mobiliseringen. Därefter skulle en defensiv front etableras varifrån man skulle kunna genomföra offensiver. Resultatet blev Maginot-linjen, som beslutades 1927, och därmed ett befäst stridsfält.²⁹

Huvudtankarna i denna PM följdes upp 1936. Det grundläggande argumentet var att den teknologiska utvecklingen inte förändrat de taktiska grundreglerna.³⁰

Varken Weygand eller Gamelin opponerade sig. Weygand för att han saknade personal och ekonomiska resurser. Gamelin för att han respekterade hierarkin, dvs Pétain.³¹

Befästningar byggdes ut längs gränserna; Maginot-linjen mellan gränsen till Belgien/Luxembourg respektive till Schweiz.³²

Maginot-linjen kom att ha såväl positiva som negativa effekter. Den positiva var att den motstod den tyska offensiven och band ungefär 100 000 tyska soldater; fransmännen förlorade 2 000 soldater. Frankrike vann alltså tid för mobilisering av reserver och överföring av trupper från Afrika. Å andra sidan ingav Maginot-linjen en farlig känsla av säkerhet som förvandlades till ett trauma i nederlagets stund. Vidare var soldaterna utbildade i statisk krigföring och kunde därmed inte möta den tyska rörliga krigföringen.³³

Det fanns förvisso de som förespråkade vad som på den tidens svenska kallades en motorisering av armén. Bland andra de Gaulle föreslog en mekaniserad armé med eget flygunderstöd.³⁴

Motståndet mot en ”motorisering” var starkt i såväl armén som i den politiska vänstern som var rädd för en återgång till världskrigets offensiva doktrin. De fanns de som såg motorisering som en farlig chimär och som gjorde starkt motstånd mot omvandlingen av två kavalleridivisioner till motoriserade förband.³⁵ I en omtalad bok *Une Invasion est-elle encore possible* (Är en invasion fortfarande möjlig) från 1939 med förord av Pétain konstaterades att en ”motorisering” vore felaktig och emot doktrinen.³⁶

Den franska doktrinen byggde på en stark kontroll som gav små möjligheter till flexibilitet och överraskning. Därav svårigheterna

att integrera manövertänkandet (Blitzkrieg), som kräver uppdragstaktik.

1936 års doktrin accepterade idén om offensivens överlägsenhet. Men samtidigt företrädde den uppfattningen att de senare årens tekniska utveckling inte hade ändrat taktikens grundregler. De konservativa idéerna eroderades dock sakta under de sista åren före kriget.³⁷ När verklighetens timme kom kunde brigadgeneral de Gaulle ta befälet över 200 stridsvagnar och åstadkomma en av få segrar över tyskarna.³⁸

Gamelin och Weygand hade stort förtroende för armén 1939. Weygand skrev att den dåtida franska armén hade förstklassig materiel, starka befästningar, en god stridsmoral och utmärkta chefer. Om det skulle bli krig så skulle Frankrike vinna.³⁹ Desto starkare blev besvikelsen 1940.

Inför Frankrikes nederlag 1940 ersattes Gamelin av Weygand, då 73 år. Han, liksom Pétain, och alla de som skulle komma att leda Vichy-regimen (utom möjligen amiral Darlan⁴⁰), ansåg att kriget var förlorat. Storbritannien skulle snart också falla.⁴¹ Lyckligtvis tänkte de Gaulle annorlunda.

Styrkeförhållanden

Det ansågs länge att nederlaget 1940 berodde på materiell underlägsenhet; speciellt avseende stridsvagnar och artilleri. Men det var inte sant. De allierade (Storbritannien och Frankrike) hade 4 239 stridsvagnar medan tyskarna hade 2 439; de allierade vagnarna var lika bra som de tyska, tekniskt sett.⁴² De var också överlägsna avseende artilleri samt antal bombplan och jaktflyg men det tyska flygvapnet höll högre kvalitet.⁴³

Huvudproblemet var den franska ledningen som passivt hade sett tyskarna rusta upp utan att förbereda sig för det krig som tyskarna avsåg föra.⁴⁴ Och de tyska tankarna om Blitzkrieg var ingen hemlighet. Redan 1921 hade den tyske generalen Hans von Seeckt publicerat *Truppenführung*, som blev

den doktrinära basen för den tyska armén, en doktrin byggd på en rörlig armé stödd av flyg.⁴⁵

Amiralen och militärteoretikern Castex liknade den franska planeringen vid en hydra: många talade om den men ingen hade sett dess färg och det var oklart om den existerade.⁴⁶

Det är inte tillräckligt att ha vapen, man måste också kunna använda dem på ett effektivt sätt.

Avslutningsvis

En liten historia som visar bristen på flexibilitet och initiativ i armén 1940. I ett tv-program 1983 om 1940 berättade tre gamla män om vad de upplevde vid gränsen till Ardennerna 1940. De satt på en kulle med en fälttelefon. Eftersom de var meniga fick de inte ringa upp staben utan denna ringde då och då för att kolla läget. Telefonen ringde och soldaterna svarade att allt var lugnt. Telefonen ringde någon timme senare och nu kunde soldaterna rapportera att tyska armén just hade passerat.

Slutsatser

Utvecklingen av den franska armén under mellankrigstiden uppvisar ett antal intressanta drag, som förklarar hur man från 1918 till 1940, på 22 år, kunde gå från seger till nederlag.

Nederlaget berodde inte i första hand på materiella faktorer utan på bristande politiskt och militärt ledarskap.

En pacifistisk befolkning. Traumat från första världskriget kastade naturligtvis en stor skugga. Vad som helst utom ett (nytt) krig var en vanlig uppfattning. Varken de politiska eller militära ledarna kunde och/eller ville förklara hur faran växte efter 1933 då Hitler tog makten och började rusta upp.

Utrikespolitiken gick inte i takt med försvarspolitik. Den valda defensiva militära doktrinen kunde inte understödja en utrikespolitik som byggde på allianser framför allt inte gentemot lilla ententen. Storbritannien, Frankrikes närmaste allierade förde dessutom eftergiftspolitik gentemot Tyskland.

En reaktionär militär ledargestalt med enorm prestige. Pétain hade onekligen gjort en viktig insats under första världskriget. Men hans stora inflytande under mellankrigstiden omöjliggjorde reformer. Hans reaktionära inställning till den militära doktrinens utveckling passade dessutom den majoritet av politiker som var rädda för en offensiv (-are) doktrin.

En officerskår, intellektuellt isolerad från samhället och den internationella utvecklingen. Det fanns undantag, som de Gaulle, men de fick inget genomslag mot den reaktionära ledningen och de motsträviga politikerna förän det var för sent. Utbildningen vid krigshögskolan var dogmatisk. Nytänkande bekämpades, speciellt under 30-talet. Noteras bör att fransk militär fick rösträtt först 1945, efter kvinnorna som fick rösträtt 1944.

Ett ledarskap som byggde på kontroll i stället för att uppmuntra initiativförmåga.

En doktrinutveckling som inte tog hänsyn till den teknologiska utvecklingen och den tyska upprustningen. Den tyska doktrinutvecklingen var ingen hemlighet men tycks inte ha lett till några slutsatser.

Kan man dra några slutsatser av intresse för den svenska försvarsdebatten? Jag överlåter frågan till läsaren.

Författaren är ledamot av Kungl Krigsvetenskapsakademien, Kungl. Örlogsmannasällskapet samt associerad ledamot av Académie de marine. Han är redaktör för *Tidskrift i Sjöväsendet*.

Noter

1. Artikeln är byggd på kapitel 9 i Wedin, Lars: *La pensée militaire française du dix-huitième siècle à nos jours*, Économica, Paris 2011. I boken diskuteras också, givetvis, doktrinutvecklingen i marinen och flygvapnet.
2. Malis, Christian: *Raymond Aron et le débat stratégique français 1930 – 1966*, Economica, Paris 2005, s 132.
3. Poirier, Lucien: *Stratégie théorique II*, Economica, Paris 1987, s 51.
4. Porch, Douglas: "Arms and Alliances: French Grand Strategy and Policy in 1914 and 1940" i Kennedy, Paul (red): *Grand Strategies in War and Peace*, Yale University Press, New Haven, Connecticut 1991, s 126.
5. Algeriet var inte en koloni enligt fransk uppfattning.
6. Op cit, Malis, Christian, se not 2, s 31.
7. Ibid, s 84.
8. Ibid, s 57.
9. Ibid, s 112.
10. Duroselle, Jean-Baptiste: *France and the Nazi Threat. The Collapse of French Diplomacy 1932–1939*, Enigma Books, New York 2004, s 282.
11. Ibid, s 393.
12. Ibid, s 202.
13. Ousby, Ian: *Vägen till Verdun. Frankrike och första världskriget*, Norstedts, Stockholm 2003, s 146, 63. Thermopyl, ett av världshistoriens mest omtalade slag, ägde rum 480 f Kr mellan en grekisk, underlägsen armé den spartanske kungen Léonidas och den persiska armén under Xerxes.
14. Op cit, Duroselle, Jean-Baptiste, se not 10, s xxxviii.
15. Ibid, s 205.
16. Ibid, s xiii. Diskussion med François Géré 2006-08-01.
17. De La Gorce, Paul-Marie: *De Gaulle. Entre deux mondes. Une vie et une époque*, Fayard, Paris 1964, s 82.
18. Durieux, Benoît: *Clausewitz en France. Deux siècles de réflexion sur la guerre 1807–2007*, Economica, Paris 2008, s 343.
19. Op cit, Malis, Christian, se not 2, s 59.
20. Ibid, s 55.
21. Op cit, Ousby, Ian, se not 13, s 366. Detta hänger också samman med konsekvenserna av de enorma förlusterna under slaget vid Chemin des Dames 1917.
22. Posen, Barry R: *The Sources of Military Doctrine. France, Britain, and Germany between the World Wars*, Cornell University Press, Ithaca and London 1984, s 108.
23. Motsvarar dagens högre operativa kurs vid Försvarshögskolan.
24. Op cit, Posen, Barry R, se not 22, s 131.
25. Op cit, Duroselle, Jean-Baptiste, se not 10, s 208.
26. Foch, Ferdinand: *Des principes de la guerre. Conférences faites en 1900 à l'École Supérieure de Guerre*, Berger-Levrault, Nancy-Paris-Strasbourg 1919, s VII.
27. Op cit, De La Gorce, Paul-Marie, se not 17, s 83.
28. Ibid, s 84.
29. Ibid.
30. Op cit, Duroselle, Jean-Baptiste, se not 10, s 193.
31. Ibid, s 194.
32. Op cit, Posen, Barry R, se not 22, s 112.
33. Clayton, Anthony: «André Maginot. The man, the line, the mythology», *RUSI Journal*, juni/juli 2010, vol 155, nr 3, s 73-75.
34. De Gaulle, Charles: *Vers l'armée de métier*, Éditions Berger-Levrault, Paris 1934. Han hade dock svårt att få gehör för sina idéer.
35. Jämför Jung, Helge (red): *Antingen – Eller. Freds- och försvarsproblemet i saklig belysning*, Ny Militär Tidskrifts Bokförlag, Stockholm 1930, som också varnar för motorisering och understryker kavalleriets vikt; Op cit, De La Gorce, Paul-Marie, se not 17, s 92.
36. Op cit, Duroselle, Jean-Baptiste, se not 10, s 213.
37. Op cit, De La Gorce, Paul-Marie, se not 17, s 107.
38. Sowerwine, Charles: *France since 1870. Culture, Politics and Society*, Palgrave, New York 2001, s 187.
39. Op cit, Duroselle, Jean-Baptiste, se not 10, s 387.
40. Darlan, som hade varit marinchef, ansåg att kriget borde fortsättas med stöd av kolonierna och Algeriet. Han blev sedermera minister under Pétain för att åter byta sida 1942. En synnerligen komplex figur.
41. Op cit, Sowerwine, Charles, se not 38, s 187.
42. Pappila, Ove: "Rommel and the German 7th Panzer division in France 1940. The initial days

of the Campaign”, *KKrVAHT*, 2. häftet 2010, s 74-75.

43. Ibid; Ett problem var att det franska flyget var splittrat på en mängd olika modeller; exempelvis hade man 1930 beställt 115 flygplan av 37 olika modeller. Op cit, Duroselle, Jean-Baptiste, se not 10, s 383.
44. Op cit, Sowerwine, Charles, se not 38, s 189.
45. Wedin, Lars: *From Sun Tzu to Hyperwar. A Strategic Encyclopaedia*, Kungl Krigsvetenskapsakademien, Stockholm 2019, s 26.
46. Op cit, Duroselle, Jean-Baptiste, se not 10, s 212.